

Inspel från Sveriges universitets- och högskoleförbund till 2012 års forsknings- och innovationspolitiska proposition

Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) lyfter i det följande ett antal förslag avsedda att stärka svensk forskning och innovation, som ett inspel till regeringens forsknings- och innovationspolitiska proposition för perioden 2013-2016. Förslagen är fastställda av SUHF:s medlemmar – 40 universitet och högskolor – och ska ses som ett komplement till deras egna inspel till propositionen.

Förslag för att stärka svensk forskning och innovation

Stärkande av lärosätenas autonomi

Säkerställ förutsättningar för fri forskning

Forskning och utveckling bedrivs inom många sektorer, inte minst inom forskningsintensiva företag. Men fri, nyfikenhetsdriven forskning utförs endast inom högskolesektorn. Det är genom den fria forskningen som de stora och samhällsnyttiga landvinningarna ofta görs. Här har våra universitet och högskolor en unik och viktig samhällsroll.

Andelen forskningsresurser som fördelas till lärosätena utan öronmärkning, d v s utan att dessa är förutbestämda till en viss forskning, har under de senaste 15 åren minskat som andel av den totala mängden forskningsmedel (cirka 10 procentenheter, från 57 till 47 procent). Universitet och högskolor tvingas dessutom använda en stor del av de fria forskningsmedlen till samfinansiering av öronmärkta projekt samt till att klara de årliga effektiviseringskrav som åläggs dem.

Andelen forskningsresurser utan öronmärkning som medger ett ansvar för den fria forskningen måste öka. Ett led i detta är att de statliga finansierarnas krav på samfinansiering tas bort. Ett annat led är ett aktivt påverkansarbete riktat mot det europeiska forskningsfinansieringssystemet, för att minska samfinansieringskraven för lärosätena inom de olika EU-programmen.

Samla de statliga anslagen

För att stärka svensk forskning och innovation är ett ökat strategiskt och operativt lärosätesansvar kombinerat med resultatuppföljning den effektivaste lösningen, snarare än en ökad statlig styrning av processerna. Det förutsätter en noggrann genomgång av regeringens styrinstrument för att förstärka möjligheten för lärosätena att kunna ta detta ansvar. En anpassning bör även ske hos andra statliga aktörer i förhållande till lärosätenas utökade autonomi, för att optimera och tydliggöra de olika aktörernas ansvarsområden och insatser. Ett led i detta är att flexibiliteten i användningen av universitets och högskolors statliga anslag bör ökas genom att lärosätena får hela sin medelstillsdelning som en samlad resurs. Idag är tillsdelningen separerad mellan grundutbildning och forskning/forskarutbildning, medan annan verksamhet, som t ex samverkan med olika externa parter liksom specifikt stöd för innovationsprocesser, implementering och kommersialisering, lämnas helt ofinansierad.

I enlighet med universitetens och högskolornas ökade autonomi vore det logiskt att lärosätet själv förfogar över hela anslaget i form av ett anslag, vilket skulle möjliggöra synergi- och samordningseffekter. Det skulle också leda till ökad långsiktighet och ett uthålligare system. Verksamhetens olika delar är och måste hanteras som kommunicerande kärn. Motsatsen leder till suboptimering. En effektivare resursanvändning, till förmån för kvaliteten i såväl forskning som utbildning, kan endast strategiskt, effektivt och långsiktigt ledas från lärosätena själva. Hänsyn måste också tas till att olika lärosäten, och miljöer inom dem, har olika fokus och tyngdpunkt i sina verksamheter. En förändring i denna riktning kräver samtidigt en noggrann konsekvensanalys, inte minst för att avgöra vilka övriga effekter det får på statens styrning av högskolesektorn.

Tydliggör att principen om full kostnadstäckning ska gälla för statliga finansierare

Det är av stor betydelse att regeringen även i fortsättningen tydligt föreskriver för de statliga finansierarna att principen om full kostnadstäckning ska gälla vid beviljandet av anslag. Ett stöd för detta är SUHF:s redovisningsmodell, som nu är införd på samtliga lärosäten och har lett till en tydlighet i finansiering och förbättrade planeringsförutsättningar. Full kostnadstäckning från de externa forskningsfinansierarna frigör basresurser på lärosätena som kan investeras i långsiktig forskningsutveckling.

Fullfölj lärosätenas rådighet över anställningarna

Personal och personalrekrytering är viktiga strategiska instrument för att säkerställa god kvalitet i lärosätenas forskning. De genomförda autonomireformerna har ökat lärosätenas handlingsfrihet i anställningsfrågor. Detta är en positiv och kvalitetsdrivande förändring som måste fortsätta och genomföras fullt ut. Alla anställningar måste ägas av lärosätena själva, oavsett finansiering eller finansieringsform, för att kunna vara i linje med deras strategi och behov.

En konsekvent och sammanhållen forskningspolitik nationellt och internationellt

Skapa en sammanhållen svensk forskningspolitik

Staten har tillsammans med lärosätena det långsiktiga ansvaret för forskning och högre utbildning i Sverige. Det förutsätter i sin tur att regeringen för en sammanhållen forskningspolitik för att säkerställa stabila, konsekventa och hållbara villkor som garanterar forskningens kvalitet. En långsiktig och sammanhållen forsknings- och forskningsfinansieringspolitik är inte minst en förutsättning för att lärosätena ska kunna bedriva ett strategiskt arbete och satsa på risktagande kring nya osäkra projekt som kan leda till vetenskapliga kunskaps-språng.

Stärk den svenska rösten på EU-nivå

EU genomför en omfattande satsning på forskning för att möta de stora utmaningar som Europa står inför. Ett viktigt medel för detta är forskningsprogrammet Horizon 2020. Det är av stor betydelse för såväl Sverige som EU att svenska lärosäten fullt ut kan delta i dessa satsningar.

För att nå den målsättningen bör den svenska staten tala med en tydlig och enhetlig röst på EU-nivå. Från Sveriges sida är det idag emellertid många röster som konkurrerar om utrymmet inom EU och ger en splittrad bild av Sveriges synsätt och behov kring forskning och innovation. Det är en situation som lätt leder till sämre möjligheter för Sverige som nation att få större genomslag i dessa sammanhang där svensk forskning har mycket att bidra med.

Detta bör åtgärdas genom att regeringen och myndigheter formulerar och driver en konsekvent forskningspolitik på EU-nivå.

Fokusering och prioritering av de forskningspolitiska insatserna

Satsa på forskning av stor samhällsvikt utan detaljstyrning

Det finns en stor samsyn om att den statliga forskningsfinansieringen också bör omfatta satsningar på viktiga samhällsutmaningar. Detta får dock inte innebära en detaljerad styrning av forskningsprojekt, utan snarare en öppenhet för att de stora framstegen kan komma inom oförutsedda områden. De stora utmaningarna i Sverige och globalt kräver mångdisciplinära och otraditionella angreppssätt. Det är viktigt att det beaktas i ansöknings- och utvärderingsbedömningarna.

Öka satsningarna på forskning inom humaniora, samhällsvetenskap och det konstnärliga området

Trots stora satsningar på forskning har områdena humaniora, samhällsvetenskap och det konstnärliga området blivit relativt förbisedda. Områdena teknik och medicin kommer inte ensamt att lösa en hållbar samhällsutveckling och i spåren av Utöya och händelserna i Nordafrika och Mellanöstern är det uppenbart att vi möter andra frågor som ur ett kunskaps- och samhällsperspektiv måste beforskas.

Då det saknas enkla lösningar på samtidens stora utmaningar – åldrande befolkningar, globala strukturomvandlingar, klimatförändringar, energikriser, livsmedelsförsörjning, kulturella motsättningar, fattigdom, brottslighet, krig och säkerhetshot – behövs kunskap baserad på forskning från samtliga vetenskapsområden. Detta är bara några exempel på den stora samhällsnytta som en stärkt forskning inom humaniora, samhällsvetenskap och det konstnärliga området för med sig. För att ge denna nytta måste satsningar på dessa områden ske parallellt med fortsatta satsningar på teknik, medicin och naturvetenskap, vetenskapsområdena kompletterar, inte konkurrerar med, varandra.

Stärk förutsättningarna för långsiktig finansiering och utveckling av forskningens infrastruktur

Infrastruktur kan utgöra såväl stora anläggningar, som ESS, som mer småskaliga samlingar av instrumentering eller databaser, kopplade till framgångsrika forskare och forskarmiljöer. Olika lärosäten kan profilera olika infrastrukturer och ta såväl nationellt som internationellt ansvar för dessa. God infrastruktur är en viktig konkurrensaspekt vid rekrytering av forskare och profilering. Sverige kan delta och leda fler internationella, inte minst europeiska, infrastruktursamarbeten.

Det långsiktiga ansvaret för forskningsinfrastrukturen, och dess internationella konkurrenskraft, förutsätter att det finns en basfinansiering som garanterar den, vilket även bör beaktas i forskningsfinansieringssystemet. Det finns även ett behov av att koordinera samtliga aktörers agerande kring infrastrukturen för att nå högsta möjliga grad av effektivisering och synergier. I detta ingår att underlätta för lärosätena att samarbeta kring och samnyttja olika forskningsinfrastrukturer.

Infrastruktur är som nämnts inte bara stora anläggningar. Det kan även handla om t ex infrastruktur inom det konstnärliga området, som träningshallar, studios eller konsertlokaler, eller olika former av databaser. Ett exempel på detta är kvalitetsregister. En utvecklad register-

forskning har lyfts fram som betydelsefullt av hälso- och sjukvårdssektorn, läkemedels- och medicinskteknisk industri, Socialstyrelsen och de medicinska fakulteterna i landet.

Utvecklingen av kvalitetsregister är en infrastruktursatsning inom hälsoområdet och en i ett internationellt perspektiv unik sådan.

Det är vidare i ett europeiskt perspektiv av stor vikt att svenska lärosäten och forskargrupper garanteras tillgång till sådan infrastruktur som finansieras gemensamt inom EU.

Koppla utbildningen till forskningen

Den största kunskapsöverföringen från högskolesektorn till samhället sker via studenterna. Utbildningens koppling till forskning förser samhället med ökad kompetens och bidrar till konkurrenskraft hos alla samhällsaktörer. Det bidrar också till en kvalitetshöjning och ökad konkurrenskraft för svensk högre utbildning. Lärosätena har ansvar för att utbildning sker på vetenskaplig grund och att studenterna utbildas till kritiskt, självständigt tänkande och kreativa individer. Studenterna är bärare av ny kunskap från forskningen ut till det omgivande samhället. Samtidigt behövs även att olika styr- och finansieringssystem meriterar att forskare deltar i undervisningen. I detta kan inte minst de statliga finansierarna spela en viktig roll.

Bredda samverkans- och innovationsbegreppen

Forskningspolitikens inriktning bör styras av en breddad syn på innovationsbegreppet. Olika bruk och definitioner av begreppet innovation i forskningspolitiken leder till förvirring som inte främjar en kvalitetsutveckling av svensk forskning. Innovation som begrepp bör förstås som *implementering* (vilket kan vara kommersialisering) av en produkt, process eller tjänst och utgör inte lärosätenas huvudsysselsättning.

Däremot kan en ökad samverkan med utomstående parter öka lärosätenas betydelse i regionala och nationella innovationssystem, till frömma för lärosätenas roll för både samhällets och näringslivets utveckling.

En ökad och mångfacetterad samverkan medför resursförstärkning, inkluderande kompetensförstärkning, ökad mångfald och idéutbyte i lärosätenas forsknings- och utbildningsmiljöer. En bredare samverkanssyn har dubbelriktad verkan. För lärosätena bidrar samverkan till ökad kvalitet i utbildning och forskning och ur samhällets och näringslivets perspektiv leder det till ökad innovation, utveckling och hållbar tillväxt.

Lika viktigt som att vidga synen på potentialen i samverkan för lärosätenas utveckling ur kvalitetssynpunkt som för samhällets och näringslivets utveckling, är att inse betydelsen av att inbegripa alla vetenskapsområden. Innovationspolitiken får inte ensidigt fokusera på produktutveckling i traditionell industritillverkning. Den måste även omfatta såväl offentlig som privat tjänsteproduktion, processutveckling, konstnärlig verksamhet och design m m.

För att utveckla och utnyttja den fulla potentialen i samverkan mellan olika parter måste detta ske med djup insikt och respekt för den andra parten. Detta är ett ansvar som vilar på politiken, på lärosätena själva och inte minst på samhällets olika parter och näringslivet. Utan full insikt i samverkansparternas behov och förutsättningar kan inte samverkanspotentialen utnyttjas till gagn för ökad kvalitet i forskning och utbildning likväl för samhällets och näringslivets utveckling.